

АБА ДОЙДУНУ КӨМЧСКЭЭЧЧИЛЭР КҮННЭРИНЭН!

Төрөөбүт түөлбөбит чэчирии сайыннын!

САҢГА ОЛОХ

Чураггы чачууун хакчажа

2006 ел

Олунньу
23 күнэ
чэппиэр

№№ 27-28
(9404-9405)

ХАҢЫАТ 1931 СЫЛ АЛТЫННЫ 15 КҮНҮТТЭН ТАКСАР

УВАЖАЕМЫЕ ВЕТЕРАНЫ ВОЙНЫ И ВООРУЖЕННЫХ СИЛ!

23 февраля наша страна отмечает День Защитника Отечества. Этот все-народный праздник олицетворяет неразрывную связь поколений и преемственность ратных традиций, воплощает в себе самоотверженное служение Отечеству и признание великих заслуг Российского воинства перед государством. В России практически каждая семья так или иначе связана с армией. Через службу в Вооруженных Силах прошли миллионы наших граждан, и для большинства из них это стало настоящей школой жизни. Именно в армии и на флоте молодые люди учатся собранности, достижению цели, умению "держат удар". Походы, учение, военный порядок - все это по плечу только сильным людям. И для них служба Отечеству - это не просто воинский долг, это и призвание, и смысл жизни. Вся история нашей страны богата примерами доблести и отваги, стойкости духа и любви к Родине представителей мно-

гих поколений своих защитников. Лучшие традиции российского воинства достойно наследуют и продолжают воины Вооруженных Сил Российской Федерации. Большой вклад в патриотическое воспитание молодежи, повышение авторитета армии и престижа военной службы вносят ветераны Великой Отечественной войны и Вооруженных Сил, чьи доблестные дела во славу Родины служат примером для современного поколения воинов.

Поздравляю вас, дорогие товарищи, с Днем Защитника Отечества!

Желаю вам, дорогие ветераны, доброго здоровья и благополучия, бодрости и оптимизма, успехов в благородном деле воспитания подрастающего поколения на традициях верного служения Отчизне.

И.С. ДАНИЛОВ,
военный комиссар,
подполковник.

АГРАРНАЯ ПАРТИЯ СЪЕЗКЭ БЭЛЭМНЭНЭР

Ааспыт нэдиэлэбэ Дьокуускайга РФ Аграрнай партиятын Саха сиринээби салаатын политсоветын мунньаба буолла. Саха Сиринээби Аграрнай партия салаатын председателэ, Ил Түмэн парламентскай комитетын председателэ А.Н. Жирков Россия политической олоһор, РФ сүрүн партиялар үлэлэригэр баар быһыы-майгы туһунан, Республика Аграрнай партиятын инники сорукарын туһунан иһитиннэрин оҥордо.

Биллэрин курдук муус устар ый бүтүүтүгэр Москвага Россия Аграрнай партиятын съезди буолуохтаах. Политсовет улуустарга партиянай конференциялары кулун тутар ый ортогугар диэри ыытан бүтэ-рэрэ, республиканскай конференцияны муус устар 7 күнүгэр Дьокуускайга ыытарга быһаарыны ылына. Улуустарга мунньахтары ыытарга политсовет чилиэннэриттэн эппиэтинэстээх дьон аналлылар.

Итини таһынан Аграрнай партия 2006—2007 сылларга үлэтин программатын туһунан боппууос көрүлүнэ. "Россия Аграрнай партиятын устааба, программата ылыныллан, РФ юстицияга министер-

ствотыгар регистрациялан-нылар. Онон биһиги партиябыт үлэлииригэр толору кыах үөскээтэ. Олунньу — кулун тутар ыйдарга Республика Аграрнай партиятын программата ылыныллан, конференцияга бигэр-гэтиллэн, тэтимнээх үлэни саҕалаахпыт, онуоха бэлэм буолун," — диэтэ Аграрнай партия председателэ А.Н. Жирков. Кини политсовет чилиэннэригэр улуустарга баар олохтоох тэрилтэлэргэ көмө, сүбэ биэрэн, партия кэккэтигэр сана чилиэннэри ылыы үлэтин саҕалайларыгар соруудахтаата.

Аграрнай партия ахсан өттүнэн үүнэн иһэринэн Дьокуускай куорат олохтоох комитет тэриллитин туһунан боппууос эмиз көрүлүнэ.

Аграрнай партия күннээби үлэтин туһунан кэпсэтингэ Саха Республикатын Правительствоатын 2005 сыллаабы балаан ыйын 15 күнүнээби уурааба туолуутун туһунан боппууос көрүлүнэ. Чуолаан, нэһилииннээттен госуда-рства ынах үүгүн тутуу иһин төлөбүр улаатытынан, ол харчыны улуустарга көрүллэр үүт квотатын кээмэин аччатыы суотугар толуйар бырайыагы, Аг-

рарнай партия политсоветын чилиэннэрэ, Ил Түмэн парламентын депутаттара А.Н. Жирков, А.С. Уаров, М.У. Тимофеев, И.К. Макаров Правительство председатели кытта сирэй көрсөн тыа хаһаайыстыбатын министерствота квотаны аччакка эрэ үбү туруорсан сөптөөх быһаарыы ылыналларыгар көмөлөспүттэрин, Политсовет сөптөөбү-нэн аахта уонна инникитин дабаны тыа сирин олохтоохторун интэриэһигэр үлэни хан-нык баҕарар хайысхаба аһаастык, кимээһиннээхтик туруорсууну өйүүрүн биллэрдэ.

Политсовет тэрээһин боппууостары көрдө. Ил Түмэннэ Аграрнай партия фракциятын чилиэннэрэ, Ил Түмэн парламентын депутаттара бюджет, үп, түһээн уонна сыана поли-тикаатыгар комитетын пред-седателэ А.С. Уаров, Ил Түмэн аграрнай полити-каба уонна сир туһаныыга комитетын председателэ М.У. Тимофеев Саха сиринээби Аграрнай партия са-лаатын политсоветын чили-эннэринэн талылынылар.

М. КУРАЕВА.

Сонуннар

ДОРУОБУЙА ХАРЫСТАБЫЛЫН СЫЛЛААБЫ ОТЧУОТА

Олунньу 20 күнүгэр С.А.Новгородов аатынан Чурапчытаабы орто оскуола ак-товай саалатыгар доруобуйа харыста-былын уонна общественность үлэһиттэ-рин мунньаба, балыыһа сыллаабы отчу-ота буолан ааста.

Мунньахха улууспут баһылыга И.Н.Аммосов, киин балыыһа кылаабы-най бырааһа В.А.Сотников, депутаттар советтарын председателэ Г.П.Смирни-ков уонна балыыһа үлэһиттэрэ, нэһили-эк баһылыктара о.д.а. кыттыыны ылы-лар. Улуус баһылыгын социальнай боп-пууостарыгар солбуйааччыта А.С.Иус-тинова мунньабы илээн-саҕалаан ыыт-та. Манна 2005 сыл түмүгүнэн сүрүн да-кылааты В.А.Сотников оҥордо, "Здо-ровье. Пути реализации" диэн нацио-нальной бырайыак туһунан кэпсээтэ. 2005 с. Мугудайга, Дирингэ сана ба-лыыһа, киин балыыһаба 15 мистэлээх аروحнай гараж тутуллубут, Арыылаах, Кытаанах, Алабар участковой ба-лыыһаларыгар, улуустаабы киин ба-лыыһаба, физиотерапевтической отде-ленииба, Мугудай балыыһатыгар өрөмүөн үлэтэ ытыллыбыт. ПТД сана дыэтэ тутуллара былааннанар. Улуус быраастарынан 88 %, медперсонал-ларынан 100 % хааччыллыбыт. Ылалдьар киһи ахсаана элбээбит, ордук эндо-криннай система, харах, кулгаах, хаан ыарыыларынан травмаланан киэрлэлэр эбит. Хронической алкоголизма 2002с. 362 киһи буоллабына, 2005 с. 305 киһи бэлиэтэммит.

Кини кэнниттэн ОМР кылаабынай бырааһын солбуйааччыта С.С.Сибиря-кова "Роль межведомственной работы в охране здоровья населения", кылаабы-най хирург В.А.Гоголев "Проблемы травматизма в улусе", улуус педиатра А.Е.Коркина "Состояние здоровья де-тей. Оздоровление в школах", улуус ги-

неколога В.К.Титова "Здоровье и пра-вильное половое воспитание девочек - залог здорового материнства", "Роспо-требнадзор" консультанта Т.И.Портняги-на "Состояние и проблемы питьевой во-ды в Чурапчинском улусе", ветеринар-най управление начальнига П.И.Старо-стин дакылаат аахтылар.Бу дакылаат-тар кэннилэриттэн киһи манныгы этиэн баҕарар, хронической ыарыы күн-түүн элбээн эрэр, бастакы группалаах, ол эбэтэр доруобай дьон ахсаана биллэ абыһаабыт, дьон өлүүтэ үгүс, төрөөһүн абыһаабыт, ыраас уулаах күөл, үрэх суобун кэриэтэ эбит. Сүрэх, травма, он-кологической уонна араас ыарыылар өлүү сүрүн биричинэтинэн буолаллар. Итини туоратарга туһааннаах дьон үлэ-лиилэр-хамсыыллар, ол эрэн билигин да кыаллыбат. Бэйэбит доруобуйабыт — бэйэбит илиибитигэр диэн бэлиэтээн эт-тилэр.

И.Н.Аммосов ыраас уу боппууоһун күүскэ туруорда, бу аралбыт сыппара-ларгыт инникигэ салытарын буолар ди-эн эттэ, доруобуйа харыстабылын үлэһиттэригэр өссө да тулхадыйбат үлэ-ни баҕарда. Маны таһынан нэһилиэк баһылыктара Т.В.Адамова (Чакыр), К.И.Пермяков (Мугудай), Л.В.Ефремова (Одзулуун) санааларын атаастылар. Доруобуйа харыстабылын профкомун председателэ У.Д.Попова балыыһа үлэһиттэригэр санаторнай-курортнай сыннылан көрүлүбүт диэн туран баһылыкка И.Н.Аммосовка туруорсуу сурук биэрдэ.

Мунньахха мустубут дьон боппууос ыйытан, санаа үлэстэн, биликлэрин өссө ханатан тарбастылар. Бүтүүтүгэр отчуот чэрчитинэн рекомендация, уура-ах ылынылар.

А. КУЗЬМИНА.

ҮТҮӨ СУБЭЭИШПИТ БИТЫКТЫЫР ААҒААЧЧЫБЫТ

Биһиги библиотека-бытыгар мэлдьи сылдьан аабар, дьарыктанар, үлэ-битигэр-хамнаспытыгар сүбэ-ама биэрэр, киһи ытыктыы көрөр кыр-дыабаастара элбэхтэр.

Кинилэртэн биһиги ки-эн тутта ааттыыр киһиби-тинэн Аба дойдуга Улуу сэ-риитин кыттылааба, Са-ха АССР үтүөлээх учуута-ла, П.А.Ойуунускай ааты-нан Госудественнай би-ризмийэ лауреата, Чурап-чы оройуонун Бочуоттаах гражданина Иван Михай-лович Павлов буолар.

Иван Михайлович эти-итинэн, сүбэтинэн "Биһи-ги улууспут — Чурапчы" диэн улуус историятын, культурнай, социальнай-экономическай олохун сырдатар анал фонда, кыраайы үөрэтэр отдел иһинэн тэрилибитэ. Иван Михайлович бэйэтэ элбэх кинигэ, хаһыатматыйа-алларыттан оҥоһуллубут Чурапчы историятын туһунан папка бэлэхтэ-битэ.

Кини Аба дойдуга Улуу сэриитигэр кыттыбыт, ге-

ройдуу сэриилэспит, сэ-рии толоонугар сырдык тыыннарын толук уурбут буюуннар ааттарын үйэ-титиэгэ, архыып маты-рыйаалларын хасыһан, дьон ахтыыларын хомуй-ан элбэх кинигэни таһаар-тарда. Бу туһунан да кэм-нэммэт улахан махталла-ах суол буоларын биһиги өйдүүбүт уонна сыаналы-быт.

Кыайыы 60 сылыннан ыам ыйын саҕаланыты-гар "Сахалар Ржев уонна Вязьма кыргыһыылары-гар" диэн өссө биер сана кинигэтэ табыста. Кинигэ барыта 1000 экзemplар бэчээтэммит. Аба дойдуга сэриитигэр Саха сириттэн баран, 1941—43 сс. Тверь уобалаһыгар, Ржев куо-рат тулатыгар, саамай кы-рыктаах кыргыһыыларга сэриилэспит, оно охту-бут буюуннар кэриэстэ-ригэр анаммыт ахтыы ки-нигэ.

Кириин тылы СР госу-дарственной Мунньабын "Ил Түмэн" председателэ И.С.Тимофеев суруйбут. Кинигэ Ржев куоракка

Саха буюуннарын сыр-дык кэриэстэригэр туруо-руллубут мемориал тууту-тун историятын туһунан сиһилии суруллубут.

Кинигэ I-кы баһыгар памятникка ааттара су-руллубут, Саха сириттэн бу кыргыһыыларга сэрии-лэспит буюуннар ааттара кирибит, II-с баһыгар мэнэ тааска ааттара су-рулла илик буюуннар ки-рибиттэр.

Кинигэ тэрөөбүт түөлбэлэригэр эргиллэн кэлбит буюуннар Фома Сергеевич Хоютанов, Дмитрий Семенович Со-ловьев, Макар Сергеевич Макаров о.д.а. ахтыыла-рын киһи долгуйбакка эрэ сатаан аахпат.

Иван Михайловичи библиотека үлэһиттарин ааттарыттан ерегейдөөх 85 сааһынан, Аба дойдуга көмүскээччилэр күннэри-нэн итиник-истиник эбэрдэлибит! Эн биһиэхэ ахсаабат көмөбүн сыана-лыбыт.

Н.ЗАХАРОВА.

Делегацияны атаарыы

ҮӨРЭБИТ, КИЭН ТУТТАБЫТ

Киһи күн айы үтүө санаалаах, сырдык мичээрээх күнү көрсүөхтээх, бар дьонугар долоу баарыахтаах. Онтон ким эмэ тулунан мааны тыллары эттэххинэ — бу үчүгэйи!

Полина Павловна Заболоцкая Амма орто оскуолатыгар 1981 сыллаахтан күн бүгүгүр диэри үтүө суобастаахтык нууча тылын уонна литературатын учууталынан үлэлиир. Кэргэн Виктор Афанасьевич оскуола УПМ-гар маастарынан үлэлиир. Нэһилиэк биер тарбахха баттанар айылбаттан талааннаах көмүс илиилээх ууһа, уруһуйдута буолар. Уоллара Витя кэтэһэн үөрэнэр, билигин куоракка үлэлиир. Аастык сыл Чурапчы олохтоох "Сардана" радиотыгар Уйусхан дин аатынан ди-джейдээн, элбэх ырыа куттаах дьон биһирэбиллэн ылбыта. Кыыстары Настя 4 кылаас туйгун үөрэнэччигэ, музыкальнай оскуола үнүкү кылааһыгар дьарыктанар. Бастагы кылаастан республиканскай научнай-практической конференцияларга кыттар. "Мин төрүттэриим, аймахтарым оболорун таптап ааттар", "Обуруот аһа, сир аһа — саха ыалын уйугута", "Эмтээх оттор — биһиги дьыһ-кэргэннэ туһалара" дин дакылааттара үрдүк санаабылы ыланнар дипломынан набаарадалаабыта. Ону таһынан Настя "Кэскил" республика хаһыатын эдэр корреспондента.

Полина Павловна учуутал быһытынан улуус биер бастык туйгун категориялаах учуутала. Бэйэтин авторскай программатынан бэһис сылын Амма — Таата улуунун оскуолаларын үөрэнэччилэрин дириктээн үөрэтэ сылдьар. Киһи бэһис кылаастан илдьэ сылдьар кылааһа оскуола образцовый кылааһа дэнэр. Бу онус кылаастан 4 оҕо мэтээлгэ үлэлиир, барыта Полина Павловна сыралаах үлэтин түмүгэ. Үлэлэбит 25 сылын кэмигэр ки-

ни оскуолаҥа салайар, тэрийэр үлэлэргэ үрдүк таһаарылаахтык үлэлээбитэ. Директоры итэр үлэбэ солбуйааччынан, профком председателинэн, научнай-экспериментальнай үлэ завууһунан үлэлиир кэмнэригэр бэйэтин тус эбэһинизигэр айымнылаахтык, үрдүк эппизитинэстээхтик сыһааннаһар үлэһит быһытынан сыаналаабыта. Оскуола общественнай, тэрийэр, көсүлүүр үлэтэ бүүс бүтүннүү Полина Павловна кыттылаах барар. Күн бүгүгүр диэри араас таһымнаах дьаһаллар киһи сценарийынан, тэрийитинэн бараллар. 21 сыл анараа өттүгэр Полина Павловна аан бастаан нэһилиэк дьахталларын комитетыгар талыллыаһыттан билингэ диэри женкомитет биер туттаах сүбэһитэ, өйбүлэ буолан үлэли-хамныы, сүүр-көтө сылдьар. Комитет нэһилиэк дьахталларын ортолоругар ыттар бары политическай, итэр-өйдөтөр, культурнай-маассабай үлэлэригэр барытыгар Полина Павловна сүрүннүүр киһибиит буолар. "Суорумнуу" кулуп үлэтин биризмэтигэр сөпкө өйдөөн, өйөөн тус бэйэтинэн кыттыһыы ылан сааһырыт дьону холботолоон ыал оҕортообута.

Полина Павловна бэйэтин эрдэ тулааһа хаалбыт племянниктарын Мындабаайыга аҕалан олордон, үөрэттэрэн дьон-сэргэ оҕортоото, атахтарыгар туруорда. "Аһымал" акция иһинэн ыттылар үлэлэр биер күүстээх өйөөччүлэрэ буолар. Полина Павловна культурнай үлэ актыбынай кыттааччыта: дьон мэлдьи сөбүлээн истэр ырыаһыта, улууска драматическай көрүү лауреата, ахтыы киһэлэрин, үбүлүүйдэр, норуот талааннаахтарын айар киһэлэрин хомойой тыллаах сценарийа, элбэх уруулар алгыстаах тыллаах тамадалара.

Заболоцкайдар дьыһ-кэргэтэрэ ханнык баҕарар тыа ыалын

сизиринэн ынах, сылгы сүөһүнү интэллэр. Сайын айы 4-5 ынаҕы ыан үтү, күһүнүн эти туттараллар. Обуруот аһын арааһын, сибээки эгэлгэтин ууннэрэллэр, сир аһын астыыллар. Маны таһынан Полина Павловна эмтээх оттору анаан үөрэтэр, туһаларын пропагандалыыр, бэйэтэ туттар.

Биһиги олохтоохтор, сыана-дыр биер түгэммитинэн буолар Полина Павловна 2001 сыллаахха "Сыл бастык кылаас салайааччыта" дин улуустаагы учууталлар конкурстарыгар кыттарыгар сөп түбэһиннэрэн концепция суруйбута. Онно олобуран дьахтар комитетта нэһилиэккэ конференция ыыппыта. Полина Павловна үрдүк таһаарылаах айымнылаах ту уонна общественнай өр сыллаах үлэтэ сыаналанан элбэх бочуотунай грамоталарынан набаарадалаабыта: республика үөрэбин министрин, республика айылҕа харыстабылын министерствотын, улуус дьыһ-кэргэн начальнигин, улуус саамый үрдүк набаарадала "Чурапчы улуунун 75 сыла" дин знагынан бэлиэтэммитэ.

Биһиги Болугур нэһилиэгин дьахталлара Полина Павловна Заболоцкая Республика дьахталларын 12 съёһин делегатынан Чурапчы улуунун норуотун үөрэбинин аатыттан талыллыбытынан олус үөрэбит уонна кини туттабыт. Түгэнинэн туһанан, Полина Павловна баҕарабыт эйбэс мичээрэһинэн, сайаас санааһынан, ыраас дууһабынан доруобай, чэбдик өр сылларга биһигини үөрдэ сырыт. Сүрээһин сылааһын, билигин сүмэтин биэрэр сыралаах үлэн куруук ситиһиллээх буолуохтун! Муударай сүбэн-аман, уһун кижэ санааһын иһин барба махтал тылларын этэбит!

Нэһилика ТОСКИНА,
Болугур нэһилиэгин дьахтар
комитетин председателэ.

орто оскуолатын нууча тылын уонна литературатын учуутала, К.В.Городецкая — "Симир" остолобуой сэбиэдиссэйэ, Н.М.Заболоцкая — театр кылаабынай режиссера, Т.Н.Карсанаева — "Дьуөгэ" чааһынай тэрилтэ салайааччыта, М.Т.Ноговицына — улуус дьахталларын дьыһ-кэргэн, оҕо дьыалаларын отделын начальнига, В.Г.Макарова — Муҕудай нэһилиэгин "Айан" остолобуой салайааччыта, М.И.Попова —

улуустаагы балыһа төрүүр отделениетин сэбиэдиссэйэ, З.Г.Федорова Мырыла бөһүөлөгүн "Бээкэ" бааһынай хаһаайыстыба чилиэнэ, Т.И.Ефремова — "Тулукучан" уһууһан сэбиэдиссэйэ.

Делегаттары съезкэ тийэһэн бары дьахталларга көхтөөхтүк кыттан, элбэҕи билэн-көрөн кэлэллэригэр улуус тэрилтэлэрин салайааччы-дьахталлара В.И.Макарова Чурапчытаагы пенсионнай управление начальнига, А.И.Сивцева — сбербан управлениета аһааран тыл эттилэр уонна А.С.Иустенова съезкэ барааччылар бары "Дьуөгэ" чааһынай тэрилтэбэ сахалыы сон тиктэригэр, танаастарын-саптарын хол курдук онгостон бэлэмнэрин туһунан иһитиннэрини онордо. Улуус дьахталларын дьыһ-кэргэн, оҕо дьыалаларын отделын начальнига Мария Тимофеевна Ноговицына съезд программатын кытта сийилин билиһиннэрдэ. Делегаттар төгүрүк остуол тула олорон бэйэ-бэйэлэрин кытта билсисти-лэр, программаны чуолкайдаан ыйы-таластылар. Түмүккэ улуус баһылыга И.Н.Аммосов делегаттары ситиһил-лээхтик кыттан кэлэллэригэр албаан тыл эттэ.

А.ПЕРМЯКОВА.

Үлэ киһитэ илиитин үлэттэн хаһан араарбыта баарай. Ол тэҥэ Василий Васильевич Местниковы хотонун таһыгар үлэһин сырыттаһына көрүстүм. Үгэс быһытынан сонун суох-баар дэсипэн, күн-дьыл туругун сэлэргэһин иһэн, мин кэпсэтинни ыйы-тыһынан сабаллаатым:

— Василий Васильевич, бааһынай хаһаайыстыбан "Киров" дин ааттаммытын төрүтэ туохха сытарый?

— Мин 2003 сыллаахха бу хаһаайыстыбаны тэринэрбэр өбүгэ аатын ылынар сыаллаах этим. Үгүстэр сир аатынан эбэтэр аныгылыы хайдах эрэ биер халыып ааттаналлар. Киров аатынан колхоз Бахсыга бастагы "Туругурдар" колхоз хос ааттаммыта, онон улахан исто-

ӨБҮГЭ ААТЫНАН

рической аат. Быһата өбүгэлэри санатабын.

— Хотоннугуттан көрдөххө хаһаайыстыбан син балайда дуу?

— Тыа киһитэ сүөһүнэн эрэ дьарыгыран атах гардыстара биллэр. Ол сизиринэн бааһынай хаһаайыстыба буолбуппун. Кэргэмминэн Ульяна Николаевнаһын икки-эбит. Сүөһүбүт төбөлөөбүнэн 35, олортон ыанара 18, үс сибининнэлээхпин, куурус-салардаахпын. Сайын устата ортогунан 10—15 тонна үтү ыан туттарабыт. Дьыһэ, сайынны үлэлэргэ оҕолорбут күүс-көмө буолаллар. Улахааһыт армияҕа изһин төлүү сылдьар, кырабыт детсад, үс оскуола дьонно, бэһис, сэттис, онус кылаас үөрэнэччилэрэ. Бу үлэм таһынан администрация пилораматын үлэлэтэбин. Бу пилорамата хамсатар сүрүн двигателэ эргэһэн хатхат таһыллан олох мөлтөх. Онон тэрилтэ эрэ наадатын хааччыдаһына баһылыба. Дэлэбэ да ардыгар Чыаппара пилораматыгар хайыттарыахпыт дуо? Өскөтүн саҥа, кыямтата эппизиттир **МОТУОР** турдар бөһүөлэк тулсуо, чааһынай ыаллар онос-туулара да элбиэрэ чуолкай. Араас уус

тарбахтаахтар да бааллар. Дьаһалта ити өттүгэр тугу эрэ тобулара буоллар.

Онтон оттуур ходуһам уопсайынан кыра, онуоха эбии үрэх сир буолан, уутуйан оттуурга ыарахаттары үөскэппитэ. Арендаһан сир ылан эбинэбит. Сир сүөһү ахсаанынан түнэтилиннэр ордук курдук саныбын. Сайылык онгостон күөх дуол сытын онно билэбит, онон абыраһыбыт аҕай. Үгүгү таһаарга ыарахаттардаах собус эрэһири, үгүгү ыатарбын дьыһ-кэргэн ону аах-сыбалпыт. Уматык эбии көрүллэрэ буоллар, улахан тирэх буолуо этэ. Инники эдэр дьон быһытынан былааммыт, баҕабыт кизн. Үлэни эрэ кыайааха наада, очкобо барыта кыаллан иһиз. Үлэбэ баар — олох төрдө.

Василий Васильевич бааһынай хаһаайыстыбата хаһан, сайылыктанан, дьон сэргин көрөр ыала буолла. Киһи оттуур ходуһа, пилорамата, уматык туһунан этиилэрэ оруннаах. "Киров" бааһынай хаһаайыстыбата Бахсы биер байым хаһаайыстыбатынан билингэ, биллиэ да турдаа.

Семен НИКИТИН,
Бахсы.

ЭДЫГЭЭН КЫЫҔА

Киһи барахсан сааһыран истэбин ахсын күн-дьыл барара түргэнэ сүрдээх.

1975 с. Саха АССР Верховнай Сэбиэтигэр депутатынан биһиги оройуонмут райкомун 1 секретарынан Илья Павлович Листиковы кытары сэргэ депутатка үлэли сүлдьүбүт Зоя Спиридоновна Оконешникова туһунан ахтан ааһыахпын баҕарабын.

Ыраах Эдыгээн сириттэн кийит буолан кэлбит "Сельхозтехника" холбоһугун мастерскойун трактордар топливной аппаратуралары н өрөмүөннүүр сыабын слесаря Зоя Спиридоновна биер санаанан рабочай дьон аатыттан Саха АССР Верховнай Сэбиэтигэр 155 №-дээх Чурапчытаагы уокуруктан туран норуот итэһилин ылан депутат аатын сүкпүгү.

Зоя Спиридоновна 1968 сыллаахха Чурапчытаагы 13 №-дээх профтехучилищега үөрэнэн 3 кылаастаах суоппар-слесарь идэтин ылбыта. Үөрэһин ситиһил-лээхтик бүтэрэн Чурапчы Кытаанаһыттан төрүттээх Василий Егорович Оконешниковтынан 1969 сыллаахха ыал буолаллар. Итиннэ кыыс дойдутугар Эдыгээннэ икки сыл суоппарынан үлэлииллэр. Кыыс омука аналын сизиринэн Чурапчыга төннөн кэлэллэр уонна

"Сельхозтехника" иккиэн үлэһит буолаллар. Зоя Спиридоновна автобуска суоппардыр. Кэлин арыый чөлчөки үлэбэ дин ийэ киһи быһытынан өрөмүөннүүр мастерскойга слесарь быһытынан үлэлээн барбыта.

Тэрилтэ салалтата техникаҕа сыстаас, билэр-көрөр баҕалаах эдэр киһини үлэлэтэргэ сөбүлэһин биэрбитэ. Кыыс кэм иһигэр дьобурдаабын, кыахтаабын көрдөрөн топливной аппаратураҕа слесарынан аһаммыта.

Дэ, мантан саҕаламмыта Зоя Спиридоновна сындалбанаах, эппизитинэстээх үлэтэ. Үлэтин быһыгар тэрилтэ общественнай олобор үксэ эр дьон үлэлири сиригэр үгүс өрүттээх үлэни ытара, дьахтар комитетин солбуллубат үлэһитэ уус-уран самодея-тельность актыбынай кыттылааһа этэ.

Кэргэнинэн Василий Егоровичтынан үс уол оҕолорун көрө-көрө эдэр дьон үлэлээн-хамсаан барытара. Зоя төрөппүттэрин удыурдаан булчут барда этэ. Тэрилтэһин куобаха бардаахха үксүн тоһуурга турар бэргэн ытааччы, балыксыт барда этэ.

Мин бири саныыбын бараан иһэр трактор сыарбатыгар сүрдээх чөлчөк-тик сүүрэн тийэн олоро

туһарын. Онон этэрэ "наартаҕа төрөөбүт, улааппыт киһи буоллабым" диэрэ.

Абалара Василий билигин да тэрилтэтигэр үлэли сүлдьар, эдэр сүлдьэн тэрилтэ бастын үлэһитэ. Дэлэбэ "Краб-Вася" дин ааттанна дуо?

Оконешниковтар билигин оскуола-интернат томотуугар биер бастын ыал ахсааныгар киһирсэн быр-бааччы олороллор. Зоя Спиридоновна Новгородскай түөлбэ ветераннын сэбиэтин чилиэнэ буолан үгүс үлэлэри ытыһар уонна бэйэлэрин 7 сизнэрин кытары бодьуустаһаллар, кинилэргэ күүс-көмө буолаллар. 17 сыл устата үлэлэһит "Сельхозтехника" холбоһугун механизатор-ветеран дьахталларыттан биридэстэрэ.

Ыраах Эдыгээн сириттэн Чурапчыга кийит буолбутта номнуо 37-с хаарыгар үктэһинэ. Кинилэр оһоҕос түгэһинээҕи 4-с уолларын ыал оҕорору ол түмүгэр сүүрэ көтө-сылдьаллар.

М.ПОПОВА.

ТҮБЭНЭ

Алексей Слепцов авторскай балаһата

ЭР КИИ-ДОЙДУТУН, НОРУОТУН КӨМҮСКЭЭЧЧИ

Киһи-аймах айыллыабыттан бэйэтин көмүскэнэр, бултаан аһыыр сиригэр атыттарга тоһыттарбат, ити иһин мөккүлөр, туруулаһар этэ. Кэлиг дьинэ-кэргэн үөскэбилитигэр эр киһи кини дурдата-хаххата буолбута, өссө сайдан аба, ийэ уустарынан барыга ити көмүскөл тэриллэһэлээх, хаһыада буолан бииргэ күмүскүүтэ тиэрдибитэ. Бас билэр сирдэр (территориялар) үөскэһиннэригэр оһу көмүскүүр анал дьоннор, государстволар тэриллэннэр армия баар буолбута.

Сахаларга эр киһи айыы аймактын арааһа-аһааччы, көмүскээччи буолар өйдөбүлэ быһыыр-быһыгыттан баарын норуоттук тылынан уус-уран айымньытын силлээ-мутуга, чылчаала буолбут олонхоттон көрөбүт. Аан дойду билигин-тин ылбыт эпоспыт сүрүн ис хоһоонунан айыы бухатыыра карана күүстэртэн дьонун-сэргэтин көмүскээһинэ, кинилэр иннилэригэр кырдыктаах охсуһууга киирэн кыайан-хотон дооллоох олору түстээһинэ буолар. Оттон дьинээх олохпутугар аба уустарын атаан-наһаабыларын сабана күүстээх-үөхтээх эр дьоннорун анал үөрэххэ уһууан боотураат (буойун) оностоллоро. Ити туһунан сурууааччыларбыт айымньыларыгар романыттан сабалаан кэлсээһингэр, хоһоонугар тийэ ааһан билэбит, дьон-сэргэ кэлсээһинтэн истэбит.

Саха сирэ Россия государствотугар холбоһуоттан ис иһирээһинэр тохтообуттара. Ыраахтаабылаах Россия сахалары бэйэтин государствотын көмүскээһингэ сулууспаа ыһырыбат этэ. Бастагы аан дойду сэриитигэр сахалар ыһырыллыбатахтара. Ол эрэри бэйэлэрин көнүл өттүлэринэн баран сулууспалаан, сэриилэспит дьоннор бааллара. Холбоһор Таатта Бааһабаһыттан Н. Андреев ити сэриигэ уһулуччу хорсундук кыттан 3 Георгиевскай кириэс ордены кавалера буолбута.

Советскай кэмгэ Аба дойдуну көмүскүүр Улуу сэриигэ эһэлэрбит, аҕаларбыт ытык кыстарын чыстээхтик толорбуттарын билэбит. Ол туһунан, кинилэргэ сүгүрүйүү бэлэтинэн ааспыт 2005 сылга Кыһык 60 сылын бэлэтээһин буолла. Кинилэр хорсун

быһыыларга историческай чакчы буолан үлэлэргэ умнуллуу суоба.

Сэрии кэминтэн сахалар Советскай Армия кэкиэтигэр ыһырыллан сулууспалыыр буолбуттара. Билигин кырдыаһас, орто саастаах көлүөнэ үгүс өттө ити ытык кыстарын толорон армияга сулууспалаабыт дьон. Маннай армияга 3, морфлотка 4 сыл сулууспалаабылара, кэллин ити көм 2 уонка 3 сыл буолбута. Байыаннай комиссия ааһан доруобай туруктамыт ыччат армияга үөрүүнэн барара. Куотунар өй-санаа кимик да суоба. Доруобуйаларынан сыйыыллыбыттар хомойоллоро. Кизин-кэлэмэн Советскай Союз араас омуктары сирдэригэр, ону ааһан атын социалистическай дойдуларга тийик сулууспалаан кэллэллэрэ. Саллаат хааһытын бииргэ сибэит араас омук ыччаттара эр дьон бигэ доҕордоһуугунан бары бииргэ буолаллара.

Билигин Российскай армияга сулууспалааһын хайдах ыһытыларын, чуолаан билиги улууспутугар балаһыаннаа хайдах билээһин улуус байаннай комиссарын, подполковник И. С. Данилов көрсөн хэһэстим. Онуоха кини манньк кэлсээтэ:

— Байыаннай комиссариат 17 саастарын сиппит уолаттары байыаннай учуокка туруорар, 18 саастарын туолан доруобуйаларын туруга эппэтир буоллаһында сулууспалаабы бараллар. Итин таһынан саппааска тахсыбыт саллааттары, офицердары учуоттуубут, сэрии ветераннарын кытта үлэлэһибит. Оскуола оҕолорун, ыччаттары патриотическай иһитиэ үлэлиибит.

Билигин сулууспаа 100-тэн тахса ыччалыт сыйдыр. Сулууспалыыр болдьохторо 2 сыл. Биллэрин курдук 2008 сылтан срочнай сулууспа биир сыл буолуоҕа. Сүннүүнэн контрагын сулууспалааһына кирийдэһтээх. Ити сылтан сабалаан 70–80 бырыһыан контрагыннар буолуохтара.

2002 с. от ыйын 25 күнүгэр 113 №-дээх альтернативнай сулууспа туһунан сокуон тахсыбыта. Өскөтүн саллаат итэһилин саа тулпат, байыаннай техникага олоҕобот буоллар, атын альтернативнай сулууспа сыйдылан сеп. Холбоһор медицинскай үөрэхтэ

ниеларга. Сулууспалааһын болдьохторо 3 сыл.

Контрагын срочнай сулууспа сыйдыан кэлбит саллааттар, офицердар сыйдыахтарын сеп. Саллаат 3 сылга, офицер 5 сылга контракт-догобар түһэрсэн сулууспалааһын. Сааһа 35-гэр дьэри буолуохтаах. Кэргэнэ-аҕа, кэргэнэ суоба, оруулу оһоннообот. Ити түһэрсэбит болдьоһун сулууспалаан бүтэрдэһинэ салгыт болдьохто доҕобердаһыан сик. Контрагын сулууспаа ханнык чакса барарыттан хамнаһа туһунан буолар. Итинник сулууспаа ыһырыны соторутаабыта хаһыакка таһаар-быһытын ааһааччылар көрбүт буолуохтаахтар. Билигин билиги улууспуттан 4 уол контрагын сулууспалааһын сыйдыаллар: Дмитрий Васильев (Дирин) Хабаровскайга, Гаврил Местников (Чыалпар) Тиксийга, Иван Сизцев (Сылан) Хабаровскайга, Еремей Александров (Чурапчы) Чечняга.

Үрдүк уонна орто байыаннай үөрэхтэргэ доруобуйаларын туруга эппэтир, конкурс ааспыт ыччаттар киирэллэр. Билигинтэн Эрматов Асхарбек Бахтиярович Томскайга байыаннай-медицинскай институтка, Аммосов Владислав Егорович Санкт-Петербурдаагы байыаннай университетке үөрэнэллэр. Билигин оскуолага үөрэнэ сыйдыр 3 призвик байыаннай үөрэххэ үөрэнэ киирэхтэрин баһаралларын биллэрдилэр.

Соторутаабыта 17 саастарын туолбут уолаттары призвика ыһыран доруобуйаларын байыаннай-врачебнай комиссия көрдө, учуокка туруордубут. Бу үлэ кулун тутар ыйга салгыт ыһытылаһа.

Армияга сулууспалааһын биллэн турар, чэпчэкитэ суох. Билигин олох ыарахана, бэрээдэк сатарыһыта армия олоһор-дьаһар эмиз дьайар. Итин Россия Президентэ В. В. Путин көннөрөргө дьайыда. Онон бэрээдэк сыйыа көнүөү.

Аба дойдуну көмүскээһингэр «күнэригэр сулууспалааһын сыйдыааччылары, саппааска тахсыбыттары, призвиктары ээрдэлибин. Аҕаларбыт, убаһабыт бойобуой суолларын кизин туттуобук. Ээ киһи

— дойдутун, норуотун көмүскээччи буолар ытык үрөһү умнуубук!

Бил-көр

САҢА НАЦИОНАЛЬНАЙ БАЙАҢНАЙ ОСКУОЛАҤА

Саха национальнай байыаннай оскуола Сибирдээһи байыаннай уокурук командуюдаһын бирикээһинэн Дьокуускайдаагы национальнай байыаннай рота онугар тэриллибитэ. Оскуолага хомуур сабаламмыта. 1926 сыллаахха олунуу ыйга байыаннай оскуола үөрүүлээх быһыыга-майыга аһыллыбыта. Бу оскуола сүрүн сыалынан-соруугунан Кыһыл Армия алын сүлүөх хамандыырдарын бэлэмнээһин уонна саппааска тахсыбыт байыаннайдары сэт-сэбиргэл

дьыалатыгар үөрэтти буолбута. Оскуола бастагы таһаарыыта 1927 сыллаахха буолбута. Бу таһаарыы кыһыл хамандыырдар уонна байыастара Сэбизскэй былаас олохтоһоругар улахан төһүү буолбуттара. Саха национальнай байыаннай оскуолатын бүтэһик таһаарыыта Аба дойду сэриитэ сабаламмыт сылыгар, 1941 сыллаахха буолбута. Бу оскуола курсаннара оскуолаларыттан тутта Ийэ дойдуларын көмүскүү, иэстэрин толоро барбыттара.

БАСТАКЫЛАР

Саха Республикатын киин куоратыгар Дьокуускайга:

— Бастагы таас дьинэ-воеводскай канцелярия дьинэ 1707 сыллаахха тутуллубута. Билингэ дьэри турар.

— Бастагы оскуола 1730 сыллаахха аанын аспыта.

— Бастагы сөмөлүөт Дьокуускайга 1925 сыллаахха алтынны 8 күнүгэр кэлбитэ. Ту-134 сөмөлүөт бастагы дьону таһар сырыытын онорон 1971 сыллаахха кулун тутар 17 күнүгэр Дьокуускай аэро-

пордугар түспүтэ.

— Бастагы таһаас массыната Дьокуускай улууссаларынан 1931 сыллаахха сүүрбүтэ.

— 1937 сыллаахха куорат Москваны кытта телефонунан быһааччы сибээстэһэр буолбута.

— Саха сиригэр бастагы үрдүк үөрэһин кыһата—педагогическай институт 1934 сыллаахха аһыллыбыта, онуоха олоһуран 1956 сыллаахха Дьокуускайдаагы Государственный университет тэриллибитэ.

Өлөксөөн көрүдүөстэрэ БОЛЬШОЙ СПЕЦИАЛИСТ

Өлөксөөн үлэлиир ферматыгар собуруу куораттан кэлбит делегацияны аһалылар. Ыанныксыттар үлэлэрин-хамнастарын билсінэн баран Өлөксөөн көрөр-харайар аһыыр оһуугар кэллилэр. Биригэһини кинигэтин оһуу ыалдыттарга көрдөрүгэр, кэлсиригэр көрдөстө. Өлөксөөн оһуун сыммытын ыйа-ыйа:

— Это бык, бык-самец... дини.

Ыалдыттар интэриһиргиллэр. Биир эдэр нуучча сэнээрэ:

— Хорошо, хорошо... Понятно...

Өлөксөөн оһуун хайбатан уоһа ыһыбат буола үөрэр, кэлсээһин салгыыр:

— Оо, это большой специалист...

ОННУГУТУН БУЛЛАРЫАХТАРА...

Өлөксөөн аймага уол сыбаайбалырыгар ыһырылына. Үөрүүгэ-көтүүгэ кытта кийиит аймахтара атын улуустан кэллилэр. Өлөксөөн ыалдыттары көрсөр соруудахтаах. Сылдыр ыалларын, хонор сирдэрин быһаарыахтаах. Онуоха көмө 3 уоллаах. Ыалдыттар сыгыннахтана да иликтэринэ дьаһайан бары буолла:

— Уолаттар кэллэр эрэ, бу дьону дьаһайталаахха.

Уолаттара өрө бөтөрөннөн кэллилэр.

— Ыалдыттар истин. Бу уолаттар эһигини нечаас оннугутун булларахтара...

Ыалдыттар соһуудулар быһылаах, сирэй-сирэйдэрин көрсөн кэбистилэр.

БИЛ...-Т ОҒОТО

Өлөксөөннө табаарыстара ыалдытты кэллилэр. Билиги кийибит үөрүү бөбөтө. Оҕо көрө олорор киһи тэһийбэт даһаны буоллаҕа. Онуоха эһи дьон си-дүгүтэр кэлбэтэхтэр, арыгылаахтар. Ас тардынан аһах курдук буолан эрдэхтэринэ эһээхэй оҕото ыһаан киирэн барда. Өлөксөөн хостон оҕотун көтөһөн куукунаһагар аһалла, харса суох бигэһэн салыбыраты буолла. Оҕо ыһыра өссө бэрээтэ. Аһабыт улам кыһылар, хаана хойдон барда:

— Хайдах буолбут оһонуй? Бил...-т оҕото баара, утуй диибин дии...

Онуоха табаарыһа ыһалаан этэр:

— Ким оҕото диигин? Абага эн этим дии, оччоҕо бил...-т бэйэң буоларгар тийэһин ээ...

КУОБАХ БЫЙЫА ЭЛБИЭБЭ

ТРИПТЭЭБЭККЭ ЭРГИЛДЭЭРИНГ!

История тыыннаах кэрэһиттэрин музейдар быт материалнаһа базаларын бөгөрдөтөрө улууспутугар туризм сайдарыгар хас бири дин киһи бэйэтин санаатын, күүһүн, кылаатын уган аяллыы Таатта улуусун музейдарын Бүлүү, Сунтаар улуустарын сүткэн музейдарын курдук музей-комплекс оҥордохпутуна... Билинни кэмнэ музейдар аныгы сайдыылаах дээн сыннаһанар кэмнн културнайдык, туһалаахтык атаарар кииннэринэн буоллулар. Онон Чурапчыбыт киинигэр турар үкэлэри угуордаан былыргыны уонна билинни кэми сибээстиир, кэлэр көлүөнэлэргэ хаалларар, иннибитигэр уктар баар суох музейбыт баай экспонаттарын өрө тардан, сөргүтэн, киһи хараба хатанар, тулсарына чачы музейдаах збиһит дүтэр гына оҥорон кэбистэхпитинэ. Ама табыллыа суоҕа дуо? Биллэн туран хантан үп-харчы буларат дикхит эрэри "сылдыбыт сыһы буларат, көрдөөбүт көмүһ булар", — дикн эс хоһоонуну үмүмүөхүн.

А. ПЕРМЯКОВА

АЙЫЫ САНААЛААХ БАР
ДЬОММУТУГАР АҢАБАС СУРУК

хүрдүүхтээхтэргэр эппэтинэни
автор тус бэйтэ сүгэр.

редакция позициягтар мэддн сөл түбээр
буулбатар. Сурукка мийдлар чохчлар
кырдыктаахтарыгтар эппитинаһи
автор тус бэйэтэ сүгөр.

Автор суругар этилэр санаа
редакция позициялар малды өп түбэлэр
буолбатах. Сурукка ыйылар чохчылор
кырдыктаахтарыгар эппизинэни
автор тус бэйэтэ сүгэр.